

מאות / רפי וייכרט.....

תמיד

תמיד תהיי איתי שם, בנבכי הזיכרון, בבתי קפה בשעות הבוקה, בטרם פגישתם של הגופים הזוהרים. כשכל מנה הצמיחה לסלט כנפיים וכל עגבנייה ריחפה לה בחלל הפה כמו יצירת מופת. לפעמים כשיושבים מול אהבה, בשעה שאין פרטית ממנה, אדם מתחיל לחוש פתאום כאילו הוא רוחף מתחת לתקרה של הסיטיסינית, כאילו הוא גופים שחורים ולבנים בתצלומי של מייפלט'ורפ, והצללים שמסביב, והגוונים וההדים. נתת לי מתנה כה יקרה בשעות הדמדומים, שעות של דם בעורקים ושל דממה שבה נשמעת נגינה. האם זה העוגב אשר עוגב על תעלות השמע? האם אלה יתדות של אהבה שנוצצים ברקיעים כמו אוהל שנתן אי פעם לחיינו את הפשר הגלוי?

בשקט הקר של הגלות

מתי שמואלוף: עברית מחוץ לאיבריה המתוקים, פרדס 2017, עמ' 47

ספר שיריו השישי של מתי שמואלוף, המשורר שנודע בעיקר בשירי המחאה שלו, הוא ספר לירי, יפה וצנוע. אמנם אין בו חידוש פואטי, אבל הוא צלול ונוגע ללב. הספר נכתב בגלות ברלין, שאליה עבר המשורר אחרי כישלון מרבית המאבקים החברתיים שבהם היה שותף, והוא נקרא כמעין רקוויאם עדין. שמואלוף אינו מפחד להודות בהפסד, ומכאן יופיו של הספר, בעידן רווח הצלחות. כמו־כן עוסק הספר בחוויית ההגירה לעיר זרה, המעוררת געגועים לישראל. אבל זו ישראל של זיכרונות ילדות, ריחות ונופים, משפחה וחברים, ושל השפה העברית האהובה, ולא ישראל הלאומית-מיליטריסטית-מקצינה של ימינו.

המשורר אלון בר ערך את הספר היטב. ספרו הטוב ביותר של שמואלוף עד כה, לדעתי, היה השני - *בין הזל לבין שמואלוף* - שבו התיך את זעם המחאה עם קיצור לירי פרוע ופאנקיסטי משהו. אחר כך הגיעו נוספים ברמות משתנות (גילוי נאות: את אחד מהם, *פרידה כברלין*, ערכתי אני). כוח שירת שמואלוף הוא בהתכת "מערב" (למשל, השפעת שירת הרוק של מוריס) עם נחישות להיות חלק מהמזרח, שבו שוכנת ישראל, כזכור. אחר כך עבר המשורר לברלין, וכן עבר לכתיבת פרוזה, שהיא כביכול אוניברסלית יותר (שכן שירה כמעט אי-אפשר לתרגם, מרבית היופי אוכד בתרגום). אבל בכל זאת, קשה להיפטר מהשירה, כמו גם מהגעגוע לישראל.

לכן כאן, בספרו *עברית מחוץ לאיבריה המתוקים*, העברית הפכה לשפת געגוע. למעשה העולם כאן גובר על השפה, והגעגוע אינו לעברית ככלי, אלא לעברית כחלק מהקיום החושי, לנופים, לערים, למשפחה ולחברים: "אתה שואל, כמה אני מתגעגע?/ אני שואל - כמה גדול היקום שמסביבנו?" אבל שמואלוף שומר על קור רוח שירי, ואינו גולש לבומבסטיות של הצהרות ייאוש. למעשה, בספר זה מתקרב שמואלוף

את כמו עמוד בספר שירה, נקרעת ומתעופפת ברוח".

העיסוק בעברית ובגעגועים אליה מנמק את הארס פואטיות שהיתה מלאכותית משהו בספריו

הקודמים של המשורר, ועם זאת מדי פעם ישנם צירופים שבהם העיסוק בשפה לא מתנשק עם המציאות, תנאי ראשון ומכריע לשימוש במטאפורות העוסקות במילים: "נמלים מנסות לטעת שורשים/ בתוך אדמת השירה", "דיונות אותיות החירות מקועקעות בידינו", "כניעת פסגות הררי המילים", "שכחנו לקלף את השירה מהסברס", "איך מנקדים את שירת הפצצה", "ולא נהיה עוד זכאים לקבל הלוואות מילים בבנק האותיות" - צירופים פיוטיים לכאורה, אבל האנלוגיה בין

במידת מה לפואטיקה של ארז ביטון, לליריות צנועה. כך גם ב"עברית", היא עלים מרשרשים, בחי' ועין/ בחורשה של עצים עתיקים, ושורשיהם עולים לשמים בתפילות/ ויורדים בסליחות".

זהו ספר של משורר בשל ובוגר. בדרך כלל בגרות נתפסת, לפחות עבור בני דורנו, כהתליך של הסתגלות, ויתור, התפשרות, התברגנות. אבל התברגות יכולה גם להיות סינכרוניזציה עם הגיל הביולוגי, השלמה מתוך פיכחון, ולא דווקא מתוך ויתור והתפשרות. נראה שכך קורה בספר זה, שדוברו מייצג במידה רבה רבים מבני דורו, החשים אבודים בעידן הדיגיטלי החדש מחוץ, אבל כבר לא שייכים לילדותם

בעידן ערוץ טלוויזיה יחיד ומשחקים בשכונה. גם כלכלית, מדובר בדור אבוד, של מי שמתקשים להתפרנס בעידן ניאור-ליברלי קפיטליסטי דורסני.

מוסיקה היתה תמיד מרכיב תמטי חשוב לשמואלוף, שבשיר לירי קצר מצליח לתאר ברגישות את ילדותו בפרברים: "זיכרונות אבודים בקרית מוצקין/ נפתחים בצליל מוטורדה/ בטייפ רבל-קאסט/ שנתקע בזמן". ושיר אחר המוקדש לחבר ילדות שנפטר, מתמקד בזמר האלוהי ניק קייב ובשיר הקינה שלו (The Weeping Song) שהיה פסקול התברגות לרבים מבני דורנו. שמואלוף עורך הזרה לזרותו, תוך משחק עם הצירוף הישראלי כל כך, "חוץ לארץ": "אני זוכר שהייתי מחכה לחברים שלי שיחזרו/ מחוץ לארץ, כי לא האמנתי שיש חוץ מהארץ הזאת, ופתאום, אני זה שגר בחוץ".

יש בספר גם שירי מאבק, כמו שיר מוזר אחד שהוא מעין הכאה על חטא אירונית של עשירים נוסעי ג'יפ מרצדס על השפלת העניים, ושיר אחר על חלב העיר הסורית החרבה: "חלב, אני מתתיהו בן שפרה, בן מבנותיך, נכד ליהודיך, מקונן על מחיקת שכונות שיריך, עליך/ חלב, התשמעי את שירת רבבות מקוננותיך / שכאן כברלין... חלב,

מילים ליופי, לשירה, יש בה מיופייפות מסוימת, פינוק של בריחה לארס פואטיות במקום שבו קשה למצוא מילים לתיאור חד ומדויק יותר.

זהו ספר שירה של מי שנמלט על נפשו מהשתתפות בלתי פוסקת במאבקים חברתיים בישראל, כדי להציל את עצמו כאדם וכמשורר, שכן מאבקים חברתיים מתישים מכלים את האנרגיות של המוח, בעיקר כשהם נכשלים, גם אם זורעים ניצנים לעתיד הרחוק. לכן, מעיד על עצמו הכותב: "עברתי להתגורר בין איין-סוף כוורת בשדה עצי הקינמון/ בתוך זוג מגפי שלג שחורים", במטאפורה יפה בשיר הנושא את שם הספר, שיר מוזר המדמה את העברית למלכת דבורים. ובשיר אחר הוא כותב "ברחנו כי לא היה טעם להילחם בקוראים צמאי דם/...ברחנו כי ידענו שלא מחכה לנו כלום/ אך דווקא בתוך אותו הכלום, יש הבטחה גדולה".

ובשיר המנוני יפה, מעין המנון ייאוש, כלומר אוקסימורון, כותב שמואלוף: "היינו משוררים, והקמנו קובצות שירה... ולא ידענו/ שיום אחד נתעבר ונתפרד ונתפזר/ ונחשב חישובים, כמה זה עלה לנו/ לשורה, ולא ידענו שיום אחד נתגרש, נתפזר, נעבור/ הסכות מקצועיות,

כלואים על בריח/ החלומות מתאדים בשתיקה" ('שעת הנפש', עמ' 110).

שני איברים שתפקודם התקין מאפשר להגדיר אדם כחי, הלב והמוח, לא פועלים כראוי, וה"חיים אוברים דרך מקרה.... מונחים בערוגות בין הלב למוח". החיים הולכים לאיבוד אי שם בדרך, נשכים באופן פרדוקסלי דווקא בין ערוגות, מקום שנוקק לטיפול וטיפוח של יד אדם. שתי המלכויות, זו של הלב וזו של המוח, שצריכות שיתוף פעולה כדי לקיים חיים, אינן מתקשרות "מלכות לא נגעה במלכות רעותה". הפגיעה קשה גם במלכות המוח, כי "הזיכרונות לא נשלפים עוד ממחבואי השכחה", וגם במלכות הלב, שהרי "האיברים כלואים על בריח", אבל במדרג שמתאר השיר, הפגיעה הקשה ביותר היא באובדן החלומות אשר "מתאדים בשתיקה". החלומות הם תוצר של התקשורת בין הלב המטאפורי, המסמל את כוח החיים בפעמתו התמידית, והמוח, שמעבד את האירועים שאדם חווה, ומתווה כיווני התקדמות, ואוברנס מסמן את הניתוק העצמי מן החיים באופן הקיצוני ביותר.

הדבר היחיד שהמשורר מחובר אליו ללא יכולת ניתוק הוא הכאב: "אין בריחה/ גם כאב יש/ לקבל בשלווה. כשהוא עוטה מכל עבר/ קשה לחמוק מקול הצרצר/ כמו שחומקים מטיפת גשם// אני מסכין לשאתו/ עם כל הדברים/

שאיני יכול לעזוב/ בחשאי" ('הכאב', עמ' 114). גם החיבור הזה אינו מתוך בחירה ורצון, אלא חיבור שהמשורר מקבל עליו מחוסר יכולת לממש את בחירתו האוטנטית "לעזוב בחשאי". כך שהחיבור המתבטא בשיר בפועל מבטא אף הוא זרות וניתוק בין פעולת המשורר לבין רצונו. ובכל זאת, המשורר מבקש לראות נקודת אור בתוך השעה הזרה: "ללמוד להזריח אור בעלוות גופו". נראה כי הצהרה זו תופסת מקום כה חשוב בעיניו, עד כי נבחרה להופיע בגב כריכת הספר: "צריך אדם להביט בעיניו/ בשעה הזרה/ לשמוע, להקשיב/ באוזניים חסומות/ וידיים רופסות/ אל לו לאטום את מוחו// צריך להכיל/ מלתעות אוחזות/ בסופת בראשית/ כפצע המבקש/ להגליה// ללמוד להזריח אור// בעלוות גופו/ להצמיח רקפות/ צוחקות/ בעלי כאב" ('בשעה הזרה', עמ' 109). ראויה לציון היא העובדה שלשונו השירית וסגנונו של רון גרא תומכים בבקשה זו. שפת השירה של גרא גורסת איפוק ועידון גם בשעה הזרה, הדימויים והמטאפורות שלו רחוקים מהתלהמות ואלימות ושפתו אף היא מעדיפה "להצמיח רקפות צוחקות בעלי כאב".

אביבית לוי

האדם לפעול במציאות, לשנותה ולהיות מעורב בה, שהרי הרצון לצבור עוצמה, למשל, גם הוא שרוי אצלו בהמתנה.

עולה בספר תחושת זרות גם מן הדמויות הקרובות והאהובות ביותר - אב, אם וכת. כך הוא כותב בשיר 'אם אשאל' על התקשרות היפותטית עם הוריו המתים לצורך בירור רגשותיהם כלפי הדמות שהפך להיות ברבות הימים. אי-אפשרות השאלה נעוצה בעובדה שההורים כבר אינם בין החיים, וכבר מתחילתו של השיר השימוש בכיטוי "אם אשאל" מדגיש את זרותה של עצם ההתקשרות: "אם אשאל את אבי זכרו לברכה/ אם מרוצה הוא מילדו/ שגדל/ שביב צחוק יופיע/ בין קמטי לחיו/ אור דק ידלק/ בשחור עיניו// אם אשאל את אמי זכרה לברכה/ עצב דק יופיע בין קמטי פניה// עודה בוכה/ על אילנה אשר נבל/ על הפלגותיו בין חורים אפלים/ בחלל/ מלמעלה היא סוכבת/

עם כוכב הלכת/ בכל אשר אלך/ אשא עמי/ את אפור רקותיה" ('אם אשאל', עמ' 49). ישנה הקבלה בין תשובת האב כלפיו, כפי שמתקף בכיטויים החיוביים "שביב צחוק" ו"אור דק ידלק", לבין תשובת האם שמבטאת מורת רוח ואכזבה: "עצב דק", "עודה בוכה", "אילנה אשר נבל". ההקבלה באה להחריף את תחושת הזרות של המשורר שנושא עמו דווקא את תשובת אמו, והיא אשר חותמת את השיר.

על תחושת הזרות שחשה בתו כלפיו הוא כותב באמפתיה: "אני מבין אותך/ קשה לך להביט בי/ בדעיכת הימים/ אני כרוח נודד נד/ בין מתבהר למחשיך/ אני מבין אותך/ כאשר את רואה בי/ עצב ננטש/ שחדל להנץ ולזמר/ אני מבין אותך/ כשאת נושקת לי/ ומיטיבה להכיר/ את בית העלמין הקטן/ שכבר לא קובל/ אני מבין אותך/ כשאת רואה בי רך/ צל עננים עיפיים/ אני מבין אותך/ משום שאני אוהב אותך/ יותר/ ויותר" ('בתי', עמ' 64). בתו המחוברת בכל נימי נפשה לחיים, לזמר ולפריחה, מיטיבה, לדברי האב, להכיר בו, "בית העלמין הקטן", את אותות המוות - הזר לחיים, שהוא הפכס מוחלט.

בשיר 'שעת הנפש' תחושת הזרות פועלת גם בתוך המשורר עצמו ככוח מאגי המנתק אותו מחיות: "חיים אוברים דרך מקרה/ הנה/ הם מונחים בערוגות/ בין הלב למוח/ כל נתיקה פרעה פרעונות/ אהבה/ מלכות לא נגעה במלכות/ רעותה/ אבן גדולה/ אבן קטנה/ מסביב האזוב ממלא כל ערגה/ ביניהם/ עשבים שוטים שבליעתם קשה// זיכרונות לא נשלפים עוד/ ממחבואי השכחה/ ערים לסכנה/ ערים לערוצים החלודים בנתיבי/ הזמן/ האיברים

ונתייבש ונהגר". גוף הרבים שמאמץ כאן הרובר מתאים כמובן, כי זהו סיכום של מאבק חברתי גדול, מאבק הדיור של רוטשילד ומאבקים אחרים. יפה גם הפיכחון בתיאור "נתעבר ונתפרד" - כאשר בדרך כלל הקמת משפחה נתפסת ככניסה לחברה, התרחבות משפחתית וכו', אבל הלכה למעשה הקמת משפחה תובעת אנרגיות אינסופיות במאמץ להתפרנס ולגדל את התא המשפחתי האינטימי "הקדוש", על חשבון מאבקים חברתיים לטובת הכלל.

לצד שירים ושורות יפות, יש בספר גם שורות קלישאויות פה ושם, כמו "רצוא ושוב גלות חוטפת אותי/ מתחתיות טילים, ממעשה גן עדן של שקרים", "לא יתגדל ויתקדש שם מדינת, ישראל", או צירופים צורמים כמו "פספורט תלמוד של חלום" שבהם ההרפתקה שבצירוף לא נדבקת. אבל בסך הכל, כאמור, ספר יפה ובשל, דיוקן עצמי של אקטיביסט חברתי שנמלט מהרעש לשקט של גלות קרה.

יובל גלעד

להצמיח רקפות צוחקות בעלי כאב

רון גרא: **בשעה הזרה**, צבעונים 2017, 134 עמ'

ספרו החדש של רון גרא הוא למעשה חדש-ישן: כקודמיו, הוא עוסק בהתמודדות עם מציאות יומיומית קשה ולא-רצויה, "בשעה הזרה", בלשונו של המשורר. עם זאת, כדרכו של עיסוק בנושא שחוזרים אליו שוב ושוב, התיאור מתהדר, המיקוד מתבהר ומתחדד, והשירה הנוצרת חותכת בקורא.

מהי השעה הזרה המתוארת בספר הנוכחי? זוהי קודם כל שעה שבה המשורר נוכח לדעת עד כמה החמץ דברים. כך בשיר 'על בהונות הליל' הוא מעיד על הפתעתו להימצא במקומות שהיה בהם בעבר, כאשר חזרתו הנוכחית אליהם אינה חזרה אמיתית, אלא כזו שבאה "על בהונות הליל", בהתגנבות, בקיום-לא-קיום אפל וארעי: "על בהונות הליל/ משתאה להגיע למקומות/ שבהם הייתי ואינני עוד/ הם דולקים אחרי/ אוחזים בידי בוזף/ שכחתי את ניצת השקד/ את הרוח הבהירה/ את הבוקר הרענן/ את הרצון לצבור עוצמה/ אלה שרויים אצלי/ תמיד בהמתנה// רק הדממה את השקט/ מפרה" ('על בהונות הליל', עמ' 23). גם אם המקומות האלה דולקים אחריו ואוחזים בידו, הקוראים מבינים שהמשורר כבר איחר את המועד. יתרה מזו, זוהי שעה של ברירות וניכור לא רק ממקומות שבהם היה בעבר, אלא מהעולם כולו - מהתחדשות הטבע ויפיו: ניצת השקד, הרוח הבהירה ובוקר רענן, ואפילו מרגשות אנושיים טבעיים שדוחפים את